

Tomas Tranströmer

Tranströmers diktning

Föredrag av Sven Nyberg vid utdelandet av Erik Lindegrenpriset 2009 (något förkortat)

”Uppvaknandet är ett fallskärmshopp från drömmen”, så lyder första raden i den första dikten i Tomas Tranströmers första diktsamling. Den heter *17 dikter*, den kom 1954 och den blev den mest uppmärksammade lyriska debuten under detta decennium.

”Uppvaknandet är ett fallskärmshopp från drömmen” den raden innehåller en fantasieggande bild, den lyser upp ens medvetande, och den ger en föreställning om att det finns intuitiva vägar till kunskap om världen, och sådana samtidigt enkla och komplicerade metaforer skulle i fortsättningen bli utmärkande för Tomas Tranströmers lyrik.

Några år tidigare (1946) skrev Erik Lindegren i BLM ett inlägg i modernistdebatten om den poetiska bildens betydelse för den modernistiska poesin. Jag citerar Lindegren:

”Vad det framför allt gäller att förmedla/ är den nästan alltid komplicerade känslan – är detta romantik kan det likväl kallas känslorealism - - - Den poetiska ”bilden” bör befrias från sin underordnade, ”utsmyckande” ställning och bli diktens huvudelement. Tanken bör tänka i bilder, och känslans (eller det undermedvetnas) bilder bör uppta tanken. – – – När tanke och känsla (och sinnesintryck) på detta sätt har mötts och fullständigt impregnerat varandra bör det i bästa fall uppstå en dikt som bär prägeln av vision.”

Bildspråket i Lindegrens och Tranströmers diktning skiljer sig förvisso åt men Lindegrens, Vennbergs, Thoursies och de andra 40-talisternas revolutionerande förändring av vår svenska lyrik var en självklar utgångspunkt för de 50-talistiska diktarna som de tidigare Lindegren-pristagarna Forssell och Isaksson och inte minst för Tomas Tranströmer, som ofta tänker i bilder och låter bilder uppta tanken.

Men betydligt äldre verskonst har också stor betydelse. I *17 dikter* och i de följande samlingarna framträder en beläst ung poet som från början var ytterst noggrann med hanteringen av poetens alla redskap, med ord, med rytm, med bilder.

Tranströmer är också en naturälskande poet som gärna använder intryck från det svenska landskapet som en del av livsupplevelsen, som om det i naturen fanns korrespondenser med något okänt, något som man kan ana sig till, men som är svårt att fånga med ett sakligt utredande språk.

En dikt som passar bra att läsa så här års är *Storm*, en av dikterna i det lilla formatet, skriven på sappisk vers, ett gammalt grekiskt versmått vars rytmiska mönster kan användas också för vår moderna svenska:

*Plötsligt möter vandraren här den gamla
jätteeken, lik en förstenad älg med
milsvid krona framför septemberhavets
svartgröna fästning.*

*Nordlig storm. Det är i den tid när rönnbärs-
klasar mognar. Vaken i mörkret hör man
stjärnbilderna stampa i sina spiltor
högt över trädet.*

I naturen finns också språk, språk utan ord. Alla som försökt beskriva naturupplevelser har gjort erfarenheten att orden inte räcker till, människans sinnen är dessutom inte tillräckligt bra. Den som går ut med sin hund, märker att hunden iakttar en annan och delvis rikare värld än vad man själv gör, de oskrivna sidorna i naturen läser hunden utan vidare.

I diktsamlingen *Det vilda torget* (1983) kan man läsa följande lilla dikt:

*Trött på alla som kommer med ord, ord men inget
för jag till den snötäckta ön.
Det vilda har inga ord.
De oskrivna sidorna breder ut sig åt alla håll!
Jag stöter på spåren av rådjursklövar i snön.
Språk men inga ord.*

språk

Och visst kan man bli trött på alla ord som brusar omkring i vår kommunikationsbesatta värld och man kan föredra rådjurens tysta språk

Niklas Schiöler har skrivit en mycket fin avhandling om Tranströmers diktning, den boken heter *Koncentrationens konst*, som varmt rekommenderas till läsning. Schiöler behandlar framför allt diktsamlingarna *Det vilda torget* (1983), *För levande och döda* (1989) och *Sorgegondolen* (1996) men han gör också utblickar över hela författarskapet. Boken är full av skarpsinniga närläsningar och är en riktig guldgruva för Tranströmer-älskare

Denna koncentrationens konst präglar också den dikt jag nyss läste och just den konsten är kanske en av hemligheterna på vägen in i Tranströmers poesi.

Just *Hemligheter på vägen* hette den bok som kom 1958 fyra år efter debuten, denne sparsmakade poet tycktes arbeta långsamt och det dröjde i början fyra år mellan varje bok. *Den halvfärdiga himlen* kom sålunda 1962 och *Klanger och spår* 1966.

1962 var jag extra adjunkt i svenska och historia vid läroverket i Fagersta och hade upptäckt poeten Tranströmer. Jag skaffade raskt *Den halvfärdiga himlen* (boken har jag här) och tog med den till skolan. Jag undervisade i en härlig klass på reallinjen, där många läste special-matematik men dom kunde också intressera sig för lyrik och vi läste bland annat dikten *Lamento*:

*Han lade ifrån sig pennan.
Den vilar stilla på bordet.
Den vilar stilla i tomrummet.
han lade ifrån sig pennan.*

*För mycket som varken kan skrivas eller förtigas!
han är lamslagen av något som händer långt borta
fast den underbara kappsäcken dunkar som ett hjärta.*

*Utanför är försommaren.
Från grönskan kommer visslingar – människor eller fåglar?
Och körsbärsträd i blom klappar om lastbilarna som kommit hem.*

*Det går veckor.
Det blir långsamt natt.
Malarna sätter sig på rutan:
små bleka telegram från världen.*

Eleverna i R III 4 diskuterade gärna dikten och kände med diktens han, han som la ifrån sig pennan, nåt som de gjort många gånger under uppsatsskrivningarna. Jag tog med mig *Den halvfärdiga himlen* också till kollegierummet men där mötte jag inte samma gensvar, där tyckte man att dikter skulle skrivas som Fröding gjorde eller Dan Andersson. I fortsättningen ägnade jag mig åt Tranströmer enbart tillsammans med gymnasisterna.

Koncentrationens konst utmärker också Tranströmers senaste böcker *Sorgegondolen* och *Den stora gåtan*. I dessa böcker träffar man på många haikudikter, tre små korta rader men med ett stort innehåll. Jag kan inte tänka mig en mera praktisk litteratur än dessa dikter, på ett minimalt utrymme har man ett maximalt innehåll.

Det är inte lätt för poeter som skriver på svenska att nå ut i världen med sina dikter. Men det har Tranströmer gjort, det är en internationellt känd poet som vi har glädjen att se här idag. Den amerikanske författaren och vännen Robert Bly har översatt

Tranströmers dikter till engelska och introducerat honom i USA, och i dagens läge är hans dikter översatta till ett 50-tal olika språk. Tranströmer är faktiskt en av världens mest översatta poeter.

Och själv har han översatt eller tolkat en rad författare, Robert Bly förstås men också en rad andra engelskspråkiga författare. Likaså har han tolkat ungerska och grekiska poeter och därmed gjort dem tillgängliga för en svensk publik.

Tranströmer-kännaren litteraturprofessorn Kjell Espmark skriver i företalet till den franska Tranströmerutgåvan (*Euvres complètes*) att vår poet vid sidan av Swedenborg och Strindberg är den tredje svenske författare som påverkat världslitteraturen.

Så vi i prisjuryn har i år ovanligt gott samvete, valet kan väl ingen ifrågasätta. Å juryns vägnar vill jag hjärtligt gratulera dig till det här priset, du borde ha fått det långt tidigare.